

UOT: 616-036.865 [617.723-002+617.7-007.681]

Feyziyeva K.V.

XIZI RAYONUNDA UVEİT VƏ QLAUKOMA NƏTİCƏSİNDƏ YARANMIŞ GÖRMƏ ORQANI ƏLİLLİYİNİN TƏHLİLİ

Akad. Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzi, Bakı şəh., AZ1114, Cavadxan küç. 32/15

XÜLASƏ

Məqsəd – Xızı rayonu sakinlərində uveit və qlaukoma nəticəsində yaranmış görmə orqanı əlilliyinin təhlili.

Material və metodlar

Xızı Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının əlillik materialları əsasında əlilliyin təhlili aparılmış və Xızı rayonunda yaşayan görmə orqanının əlilliyi olan 71 pasiyent (26 qadın – 36,62%, 45 kişi – 63,38%) arasında ilk dəfə olaraq uveitin əlillikdə rolu təhlil edilmişdir. Tədqiqat statistik, tibbi-sosial xarakter daşıyır.

Nəticə

Xızı rayonunda əlilliyin nozoloji səbəbləri arasında qadınlar 26 nəfər (36.62%), kişilər 45 nəfər (63.38%) təşkil etmişdir. Onlardan 6 nəfər (8.45%) I qrup, 24 nəfər (33.8%) II qrup, 33 nəfər (46.48%) III qrup əlillik, 8 nəfər (11.27%) əlavə №1 təşkil etmişdir. Ümumi əlillikdən 5-ni (7.04%) uveit və 12-ni (16.9%) qlaukoma nəticəsində yaranmış əlillik halı təşkil etmişdir. Xızı rayonunda uveit üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslərin hamısı 1977-ci il təvəllüdündən cavan, əmək qabiliyyətli şəxslər təşkil etmiş, orta yaş həddi 38 olmuşdur. Qlaukoma üzrə I qrup əlillik, ümumi əlilliyin böyük hissəsini – 66.67% təşkil etmişdir. Xızı rayonunda qlaukoma üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslərin əksəriyyətini 1959-cu il təvəllüdündən yaşlı şəxslər təşkil etmiş, orta yaş hədi 62 olmuşdur.

Yekun

Əlillik dərəcələri xəstəliyin gedişindən asılı olaraq arta, azala və stabil qala bilər. Xüsusən, uveal proseslərdə, müalicə effekt verdikdə, uveitin ağırlaşmaları aradan qaldırıldıqda görmədə və əlillik dərəcələrində yaxşılaşma müşahidə oluna bilər. Qlaukomadan əziyyət çəkən şəxslərdə isə xəstəliyi dayandırdıqda və görməni stabilləşdirdikdə əlillik dərəcəsinin artmasının qarşısını almaq olar. Bunları nəzərə alaraq, belə xəstələrə tibbi reabilitasiya və profilaktika tədbirlərinin aparılmasına ciddi yanaşmalı və yeni metodların effektivliyi dəyərləndirilməlidir.

Açaq sözlər: *əlillik, uveit, qlaukoma, uveal qlaukoma, korluq*

Фейзијева К.В.

АНАЛИЗ ИНВАЛИДНОСТИ ОРГАНА ЗРЕНИЯ В РЕЗУЛЬТАТЕ УВЕИТОВ И ГЛАУКОМЫ В ХЫЗИНСКОМ РАЙОНЕ

РЕЗЮМЕ

Цель – анализ инвалидности органа зрения в результате увеита и глаукомы у жителей Хызинского района.

Материал и методы

Исследование проводилось на основании материалов инвалидности Хызинской районной Центральной больницы, и впервые среди 71 пациента (26 женщин – 36,62%, 45 мужчин – 63,38%) с инвалидностью по зрению, проживающего в Хызинском районе, проанализирована роль увеита и глаукомы в инвалидности. Исследование носит статистический, медицинский и социальный характер.

Результаты

Из 71 пациента, вошедших в исследование у 6 (8,45%) была I группа инвалидности, у 24-х (33,8%) – II группа, у 33-х (46,48%) – III группа инвалидности, 8 (11,27%) составили дополнительную группу №1. Из общего числа инвалидов выявлено 5 (7,04%) случаев, возникших вследствие перенесенных увеитов, 12 (16,9%) – вследствие глаукомы. Все пациенты с физическими ограничениями вследствие увеита были трудоспособные лица моложе 1977 года рождения, средний возраст составил 38 лет. I группа инвалидности по глаукоме составила большую часть от общего числа инвалидов (66,67%). Большую часть инвалидов вследствие глаукомы составили лица старше 1959 года рождения, средний возраст – 62 года.

Заключение

Степень и группа инвалидности могут увеличиваться, уменьшаться и оставаться стабильными в зависимости от течения болезни. Особенно при увеальных процессах, при эффективности лечения и при возможности устранения осложнений, могут наблюдаться уменьшение степени инвалидности. У лиц, страдающих глаукомой, при остановлении прогрессирования болезни и стабилизации зрения можно предотвратить повышение степени инвалидности.

Таким образом, исследование и оценка эффективности новых методов медико-реабилитационных и профилактических мероприятий у данного контингента инвалидов является важным.

Ключевые слова: *инвалидность, увеит, глаукома, увеальная глаукома, слепота*

Fezdiyeva K.V.

ANALYSIS OF VISUAL DISABILITY AS A RESULT OF UVEITIS AND GLAUCOMA IN THE KHYZI REGION

SUMMARY

Purpose – to analyze the disability of the organ of vision as a result of uveitis and glaucoma in residents of the Khizi region.

Material and methods

The study was carried out on the basis of materials on disability of the Khizi District Central Hospital, and for the first time among 71 patients (26 women – 36.62%, 45 men – 63.38%) with visual disabilities living in the Khizi region, the role of uveitis and glaucoma in disability was analyzed. The research is of a statistical, medical and social nature.

Results

Of the 71 patients included in the study, 6(8.45%) had group I disability, 24(33.8%) had group II, 33(46.48%) had group III disability, 8(11.27%) made up additional group N1. Of the total number of disabled people, 5(7.04%) cases were identified as a result of suffering from uveitis, 12(16.9%) – as a result of glaucoma. All patients with physical disabilities due to uveitis were able-bodied persons born

in 1977, the average age was 38 years. Disability group I for glaucoma accounted for the majority of disabled people (66.67%). Most of the disabled due to glaucoma were persons born in 1959, the average age was 62 years.

Conclusion

The degree and group of disability can increase, decrease and remain stable depending on the course of the disease. Especially in uveal processes, with the effectiveness of treatment and, in possibility elimination of complications, a decrease in the degree of disability can observe. In persons suffering from glaucoma, by stopping the progression of the disease and stabilizing vision, an increase in the degree of disability can prevent.

Thus, the study and assessment of the effectiveness of new methods, medical rehabilitation and preventive measures in this contingent of disabled people is important.

Key words: *disability, uveitis, glaucoma, uveal glaucoma, blindness*

Müasir dövrdə göz xəstəlikləri üzrə əlillik daha geniş yayılmış sosial problem hesab olunur [1-3]. ÜST-ün 2010-cu il hesablamlarına əsasən dünyada 39 milyon insan korluqdan əziyyət çəkir ki, bunun da təxminən 10%-nin uveit səbəbindən baş verdiyi göstərilir [4]. İnkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində korluq və zəif görmə səbəblərinin 10-15%-i uveitlərin payına düşür [5, 6]. V.Trusko-nun məlumatlarına əsasən ABŞ-da hər il uveit nəticəsində 30.000 yeni korluq halı baş verir ki, bu da bütün korluq halları arasında 5-6-cı yeri tutur [7].

Uveit, yayılmasının nisbətən çox görülməməsinə baxmayaraq, dünya miqyasında qarşısı alınma bilən korluğun üçüncü öndə gedən səbəbidir [5, 6, 8, 9]. Bu da uveitlərin əlillikdə rolunun öyrənilməsinin aktual olduğunu göstərir.

Uveit probleminin əhəmiyyəti - görmə itiliyinin yüksək tempə azalması, sürətli şəkildə ağırlaşmaların yaranması və erkən əlillik ilə təyin olunur [9]. Uveitlərin sosial və iqtisadi mahiyyəti isə zəif görmə və korluğun cavan, əmək qabiliyyətli şəxslərdə baş verməsi ilə əlaqədardır. Uveitlər daha çox ortalama 30.7 yaşda olan cavan şəxslərdə rast gəlinir. Xroniki uveitlər kəskin uveitlərdən daha çox rast gəlinir, bütün uveitlərin 30-60%-ni təşkil edirlər. Uveitlərin belə xroniki və residivli gedişatı zamanı - qlaukoma, katarakta, buynuz qişanın bulanması və s. kimi ağırlaşmaları yaranır [5, 6, 9, 10]. İnkişaf etmiş ölkələrdə uveitlə xəstələnenlərin sayı ildə 100.000 nəfərə 15-38 nəfər təşkil edir ki, bunların da 10-35%-i zəif görən və ya kor insanların payına düşür [11].

Qlaukoma nəticəsində yaranmış korluqla mübarizə müasir oftalmologiyanın əsas məsələlərindən biri olaraq qalır. Müxtəlif ölkələrdə aparılmış geniş tədqiqatlarda qlaukoma səbəbindən əlilliyin artması göstərilir. Ümumilikdə 5.2 milyon insan qlaukoma səbəbindən kor olmuşdur ki, bu da dünya üzrə korluğun 15%-ni təşkil edir [12-14].

Əlilliyin effektiv profilaktika üsullarının təşkili, korluğu azaltmaq üçün onları törədən səbəblər haqqında ətraflı informasiyanın toplanması vacibdir. Azərbaycanda korluq və zəif görmə probleminə aid bir sıra tədqiqatlar mövcud olsa da, lakin bu işlərin arasında Xızı rayonunda yaşayan əhali arasında görmə orqanı əlilliyinin araşdırılması həyata keçirilməmişdir [2, 3]. Tərəfimizdən Xızı rayonunda yaşayan əhali arasında da görmə orqanı əlilliyinin araşdırılması aparılmışdır. Lakin, Xızı rayonunda əlilliyin gedişində uveitin roluna aid araşdırma həyata keçirilməmişdir [15, 16]. Gözün xroniki xəstəlikləri, o cümlədən uveit və qlaukoma kimi ağır nəticələr törədə bilən xəstəliklər əlilliyə səbəb ola bilər. Ona görə görmə orqanı əlilliyinin və fiziki məhdudiyəti səbəblərinin öyrənilməsi aktuallığını saxlayır.

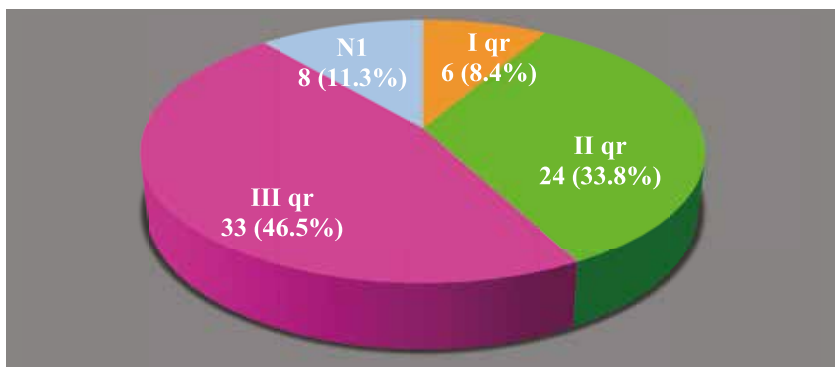
Məqsəd – Xızı rayonunda yaşayan görmə orqanının əlilliyi olan şəxslərdə uveitin və qlaukomanın gözün əlilliyində rolunun təhlili.

Material və metodlar

Xızı Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının əlillik materialları əsasında əlilliyin təhlili aparılıb. Xızı rayonunda yaşayan görmə orqanı üzrə fiziki məhdudiyətli insanlar arasında ilk dəfə olaraq, uveitin və qlaukomanın əlillikdə rolunun analizi aparılıb. Tədqiqat 2005-2020-ci illərdə konsultativ poliklinikadan keçmiş xəstələrin ambulator kartından istifadə olunaraq görmə orqanı üzrə əlillik almış 71 nəfər arasında aparılmışdır. Tədqiqat statistik, tibbi-sosial xarakter daşıyır.

Nəticələr

Tədqiqata daxil olan 71 nəfər ümumi əlillik halından qadınlar 26 nəfər (36.62%), kişilər 45 nəfər (63.38%) təşkil etmişdir. Onlardan 6 nəfər (8.45%) I qrup, 24 nəfər (33.8%) II qrup, 33 nəfər (46.48%) III qrup, 8 nəfər (11.27%) əlavə №1 əlillik təşkil etmişdir (şəkil 1). Ümumi əlilliliyi olan 71 nəfərdən 12-si (16.9%) qlaukoma üzrə, 5-i (7.04%) uveit üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslər təşkil etmişdir.

Şək.1. Qruplar üzrə əlillik

Qlaukomalı 12 nəfər xəstələr yaş kateqoriyası üzrə 1935-2010-cu il təvəllüdlü şəxslər olub orta yaş həddi 62 yaş təşkil etmişdir. Bu xəstələrdən 4 nəfər I qrup, 3 nəfər II qrup, 4 nəfər III qrup əlillər, 1 nəfər əlavə №1 təşkil etmişdir. Onlardan 8 nəfər kişi, 4 nəfər qadın olmuşdur. Qlaukoma üzrə əlillərdən 1 nəfər uveal proses səbəbindən yaranmış ikincili uveal qlaukoma nəticəsində əlillik qazanmış, 1 nəfər isə azyaşlı uşağ olmuşdur.

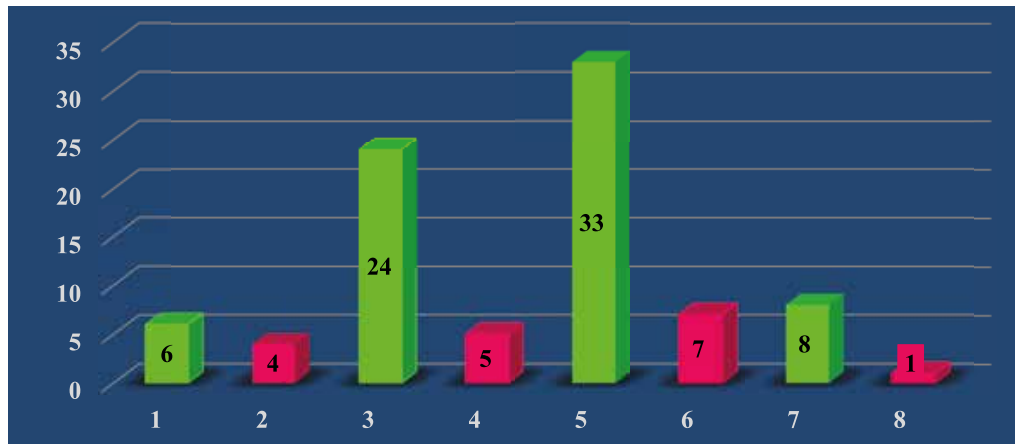
Uveit üzrə 5 nəfər xəstələr, yaş kateqoriyası üzrə 1977-1985-ci il arası təvəllüdlü şəxslər olub, orta yaş həddi 38 yaş olmuşdur. Uveitli xəstələrdən 2 nəfər II qrup, 3 nəfər III qrup əlillər təşkil etmişdir. Onlardan 3 nəfər kişi, 2 nəfər qadın olmuşdur (cədvəl 1). Uveit üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslərdən 2 nəfəri travmadan sonrakı uveit səbəbindən əlil olmuşlar.

Cədvəl 1

Uveit və qlaukomanın ümumi əlillikdə yeri

Əlillik / Xəstəlik	UVEİT	QLAUKOMA	Cəmi
I qrup	-	4 (5.63 %)	6 (8.45 %)
II qrup	2 (2.81 %)	3 (4.23 %)	24 (33.8 %)
III qrup	3 (4.23 %)	4 (5.63 %)	33 (46.48 %)
Əlavə №1	-	1 (1.41 %)	8 (11.27 %)
Cəmi:	5 (7.04 %)	12 (16.9 %)	71 (100 %)

Birinci qrup əlilliyə gətirib çıxaran səbəblərin 66.67%-ni (4 nəfər) qlaukoma, ikinci qrup əlilliyə səbəb olan xəstəliklərin 12.5%-ni (3 nəfər) qlaukoma, 8.33%-ni (2 nəfər) uveit, üçüncü qrup fiziki məhdudiyətə səbəb olan əlilliyin 12.12%-ni (4 nəfər) qlaukoma, 9.09%-ni 3 nəfər uveit təşkil etmişdir. Göründüyü kimi qlaukoma üzrə əlillər ümumi xəstələnmə üzrə olan I qrup əlilliyin yarından böyük əsas hissəsini təşkil etmişdir (Şək.2).

■ - ümumi əlillikdə I, II, III qrup və əlavə N1 alan əlillərin sayı

■ - uveit və qlaukoma üzrə I, II, III qrup və əlavə N1 əlillərin sayı

Şəkl. 2. Ümumi əlillik ilə uveit və qlaukomalı əlillərin müqayisəsi

Beləliklə, Xızı rayonunda uveit və qlaukoma nəticəsində görmə orqanı əlillərinin statistik, tibbi-sosial xüsusiyyətlərinin təhlili göstərir ki:

1. Tədqiqat aparılan Xızı rayonunda oftalmoloji xəstəlik nəticəsində olan əlilliyin nozoloji səbəbləri arasında 16.9%-ni qlaukoma, 7.04%-ni isə uveit təşkil edib.
2. Xızı rayonunda uveit üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslərin hamısı 1977-ci il təvəllüdündən cavan, əmək qabiliyyətli şəxslər təşkil etmiş, orta yaş həddi 38 olmuşdur. Bu da əlilliyin sosial cəhətdən də böyük əhəmiyyətinin göstəricisi sayılır.
3. Qlaukoma üzrə I qrup əlillik, ümumi əlilliyin əhəmiyyətli hissəsini 66.67%-ni təşkil etmişdir.
4. Xızı rayonunda qlaukoma üzrə fiziki məhdudiyətli şəxslərin əksəriyyətini 1959-cu il təvəllüdündən yaşlı şəxslər təşkil edib, orta yaş hədi 62 olmuşdur. Bu da 40 yaşdan böyük şəxslərin vaxtaşırı müayinəsinin vacibliyini göstərir.

Gözdən əlilliyi olan şəxslərin əksəriyyəti xəstəliyi ağırlaşdırıb fiziki məhdudiyəti yaranana qədər müxtəlif əmək sahələri üzrə çalışmışdılar. Lakin, hazırki durumlarına görə, xüsusən I və II qrup əlil şəxslər çalışmaq və sərbəst hərəkət imkanlarından məhrum olmuşlar. Cavan şəxslərdə xüsusən, əlillik müddəti bir neçə onillik davam edərək xəstələrin həyat keyfiyyətlərinə də mənfi təsir göstərmiş olur. Bunları nəzərə alaraq uveit və qlaukoma üzrə əlilliyin profilaktikasına ciddi diqqət yetirilməlidir.

Müzakirə

Uveitlər damarlı qişanın geniş, polimorf səbəbli iltihabi xəstəliyidir. Xəstəliyin etiopatogenezdə, göz qişalarının tamlığının pozulması, zədələnməsi və ya patogenin gətirilməsinə cavab olaraq yaranmış bir sıra immunoloji reaksiyaların inkişafı əsas rol oynayır. Əslində immun sistemin aktivləşməsi ilə müşayət olunan istənilən infeksiya və orqanizmin sistem xəstəliyi göz qişalarında iltihabi prosesin başlanmasına səbəb ola bilər. Ona görə də, demək olar ki, gözün bütün dəlib-keçən yaralanmalarında, posttravmatik aseptik uveit müşahidə olunur. Bununla belə, 30-35% halda iltihabi proses uzunsürən, xroniki, residivli gedişata malik olur [5, 6, 8]. Uveal mənşəli əlillik alan 2 xəstəmiz travmadan sonrakı xroniki uveit və simpatik oftalmiya səbəbindən əlil olmuşdur.

Bəzən isə səbəb bilinmədən qalır. Belə ki, 65.9% xəstələrdə, o cümlədən hər iki gözün zədələnməsi ilə gedən ikitərəfli proses zamanı, göz daxili iltihabın səbəbinin təyini mümkün olmamışdır. Lakin bu xəstələrin böyük əksəriyyətinin qan zərdabının müayinəsində 97.2% sadə herpes virusu, 89.3% sitomeqalovirus, 96.2% Epşteyn-Barr virusu, o cümlədən 62%-də miks infeksiya (koinfeksiya) təyin olunmuşdur. Uveitin kəskinləşməsi zamanı, 66.1% pasiyentlərdə infeksiyanın reaktivasiya əlamətləri müəyyən olunmuşdur.

Beləliklə, istənilən mikroorqanizm və sadə herpes virusu, sitomeqalovirus kimi viruslar autoimmun uveitə gətirib çıxaran intraokulyar iltihabın səbəbləri ola bilər [6, 9]. Bizim xəstələrimizin də ikisində uveitin dəqiq səbəbini təyin etmək mümkün olmamışdır.

Uveitlər əsasən gənc, əmək qabiliyyətli yaşlarda yaranan gözün geniş iltihabi xəstəlikləri qrupudur. Çox zaman xəstəlik residivli və ya xroniki gedişata malik olub, hər iki gözün zədələnməsi ilə gedib, xəstələrin 10-15%-də zəif görmə və korluğa səbəb olurlar [6]. Bizim uveal səbəbdən əlil olmuş xəstələrin də orta yaş həddi 38 yaş olub, cavan, əmək qabiliyyətli şəxslər təşkil etmişdir.

Uveitli xəstələrin, xüsusən xroniki uveitlərin 10-20%-də qlaukoma rast gəlinir. Uveal qlaukoma ikincili qlaukomaların ən geniş yayılmış və ən ciddi ağırlaşmalarından biri hesab olunur [10, 17, 18]. Bizim tədqiqatımızda 1 xəstəmiz uveal mənşəli qlaukoma nəticəsində əlil olmuşdur.

Uveal qlaukomanın müalicəsində əsas və ciddi problem gözdaxili təzyiqin normallaşması və mövcud görməni stabil saxlamaqdır. Çünki, uveal qlaukomalı xəstələrdə təzyiq medikamentoz müalicəyə çətin tabe olur. Bu pasiyentlərə cərrahi müalicə tələb olunsada, lakin bu da çox zaman əlillikdən yayınmağa kifayət etmir [10, 17, 18]. Uveal qlaukoma səbəbindən əlil olmuş xəstəmizdə də gözdaxili təzyiq topikal antiqlaukomatoz damcılarla normaya enməmişdir.

Qlaukomanın geniş yayılması, erkən diaqnostikanın çətinliyi və ciddi ağır proqnoz bu xəstəliyin daim tədqiq olunmasına, araşdırılmasına zəmin yaradır [12-15]. Araşdırmamızdakı 1 nəfər azyaşlı pasiyentimiz hər iki gözündən cərrahi əməliyyat keçirsə də, anadangəlmə qlaukoma səbəbindən əlil olmuşdur. Buna görə də yüksək gözdaxili təzyiq aşkarlanmış pasiyentlər qeydə alınır və nəzarətdə saxlanılır, həmçinin yaxın qohumlarında qlaukoma diaqnozu təsdiq olunmuş yüksək risk qruplu şəxslər vaxtaşırı müayinədən keçməklə gözdaxili təzyiqi və görmə funksiyaları təqib edilir.

Qlaukomalı xəstələr üçün risk faktoru yaşdır. Yaş artdıqca ilkin açıq bucaqlı qlaukomanın yayılması və rast gəlinməsi də artır. 40-45 yaşlarda bu xəstəlikdən 0.1% əhali, 50-60 yaşlarda 1.5-2% əhali əziyyət çəkirsə, 75 və daha yuxarı yaşda bu xəstəlikdən əhalinin 10%-i əziyyət çəkir [12-14]. Göründüyü kimi bizim araşdırmamızda da qlaukoma üzrə fiziki məhdudiyətli xəstələr 1959-cu ildən yaşlı şəxslər olub orta yaş həddi 62 yaş olmuşdur.

Müəyyən olunmuşdur ki, erkən əlillik - miopiya, gözün travması, görmə sinirinin atrofiyası kimi xəstəliklərdən yaransa da, qlaukoma, diabetik retinopatiya və uveit səbəbindən olan əlillik daha gec yaranır. Hesab olunur ki, pasiyentin ilkin əlillik diaqnozu qoyulan zaman olan yaşı oftalmopatologiyanın tibbi-sosial yükünü xarakterizə etmək üçün istifadə olunmalıdır [19].

Yekun

Beləliklə, əlillik xəstələrin əmək qabiliyyətini və sərbəst hərəkət qabiliyyətini məhdudlaşdırır. Bu məhdudiyət həm fiziki, həm psixoloji, həm də sosial cəhətdən problemlərə səbəb olur. Fiziki məhdudiyət dərəcələri xəstəliyin gedişindən asılı olaraq arta, azala və stabil qala bilər. Xüsusən uveal proseslərdə, müalicə effekt verdikdə, uveitin ağırlaşmaları aradan qaldırıldıqda görmədə və əlillik dərəcələrində yaxşılaşma müşahidə oluna bilər. Digər tərəfdən qlaukomadan əziyyət çəkən şəxslərdə xəstəliyi dayandırdıqda və görməni stabilləşdirdikdə əlillik dərəcələrinin artmasının və pisləşmənin qarşısını almaq olar. Bunları nəzərə alaraq belə xəstələrə tibbi reabilitasiya və profilaktika tədbirlərinin aparılmasına ciddi yanaşılmalı və yeni metodların effektivliyi dəyərləndirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Либман Е. С., Шахова Е. В. Слепота и инвалидность по зрению в населении России / Тез. докладов 8 го съезда офтальмологов России. М., 2005, с.78-79.
2. Агаева Р.Б., Касимов Э.М. Заболеваемость органа зрения среди взрослого населения и пути ее снижения в Азербайджанской республике // Oftalmologiya, Bakı, 2016, №1(20), s.42-46.

3. Керимов К.Т., Рустамова Н.М., Керимова Нар.К. и др. Динамика первичной инвалидности вследствие патологии органа зрения в Азербайджанской республике // *Oftalmologiya, Bakı*, 2010, №3, с.73-77.
4. The World Health Report, WHO (2010) Global data on visual impairments. <http://www.who.int/blindness/GLOBALDATAFINALforweb.pdf>. Accessed 21 Jan 2014.
5. Durrani O.M., Meads C.A., Murray P.I. Uveitis: a potentially blinding disease // *Ophthalmol.*, 2004, v.218, p.223–236.
6. Дроздова Е.А. Вопросы классификации и эпидемиологии увеитов // *Клиническая офтальмология*, 2016, №16, с.155-159.
7. Trusko B., Thort J., Jabs D. et al. The Standardization of Uveitis Nomenclature (SUN) Project. Development of clinical evidence base utilizing informatics tools and techniques // *Methods Inf. Med.*, 2013, v.7,52 (3). p.259–265.
8. Diagnosis and treatment of uveitis – Second Ed. / Ed. Foster C.S., Vitale A. T. Jaypee Brothers Medical Publishers, 2013, 1276 p.
9. Плеханов А.Н., Сверкунова О.П., Фомина А.С. и др. Аутоиммунные увеиты. Обзор *Офтальмология // Ophthalmology in Russia*, 2019, №16(1), с.5–11.
10. Feyziyeva K.V. Rüstəmovə N.M. Ağayeva F.Ə. İltihab mənşəli ikincili uveal qlaukoma (klinik hal) // *Oftalmologiya, Bakı*, 2020, N(32), s.55-62.
11. Chang J.H., Wakefield D. Uveitis: a global perspective // *Ocul. Immunol. Inflamm.*, 2002, v.10, p.263–279.
12. Ермолаев В.Г., Сердюков А.Г., Ермолаев А.В., Ермолаев С.В. Современные тенденции и медико-социальные характеристики инвалидности у пациентов с глаукомой // *Фундаментальные исследования*, 2008, №6, с.57-58.
13. Vajaranant T.S., Wu S., Torres M., Varma R. The changing face of primary open-angle glaucoma in the United States: demographic and geographic changes from 2011 to 2050 // *Am. J. Ophthalmol.*, 2012, v.154(2), p.303–314.
14. Макогон С.И., Макогон А.С., Чечулина С.В. Особенности первичной инвалидности вследствие глаукомы у лиц старше трудоспособного возраста в Алтайском крае // *Точка зрения. Восток – Запад, Уфа* 2015, № 1, с. 23-25.
15. Feyziyeva K.V. Xızı rayonunda görmə orqanı üzrə əlilliyin təhlili // *Oftalmologiya, Bakı*, 2018, №(27), s.9-13.
16. Feyziyeva K.V. Xızı rayonunda travma nəticəsində yaranmış görmə orqanının əlilliyinin təhlili // *Azərbaycan Oftalmol. J.*, Bakı, 2020, №34, s.11-18.
17. Netland PA, Denton NC. Uveitic glaucoma // *Contemp. Ophthalmol.*, 2006, v.5, p.1-26.
18. Ağayeva F.Ə., Rüstəmbəyova G., Feyziyeva K.V. Behcet uveiti (klinik hal) // *Oftalmologiya, Bakı*, 2019, №30, s.67-70.
19. Рустамова Н.М. Сравнительная оценка возраста лиц, впервые признанных инвалидами по различным заболеваниям глаз // *Oftalmologiya, Bakı*, 2012, №9(1), s.80-82.

Müəllif münaqişələrin (maliyyə, şəxsi, peşəkar və digər maraqları) olmamasını təsdiqləyir

Korrespondensiya üçün:

Feyziyeva Könül Vaqif qızı, akad. Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzinin “Müalicə-reabilitasiya və gözün yoluxucu xəstəlikləri” şöbəsinin həkim-oftalmoloqu
kenulv@yahoo.com